

**BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN  
FOYDALANISHNING AHAMIYATI**

**Toshmatova Urmonoy**

QDPI Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrası katta o'qituvchisi

**Ruziyeva Roxilaxon Axatjonovna**

Farqona viloyati Dangara tumani MMTB ga qashli 9 - umumiy orta ta'lim maktabining  
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Har tomonlama barkamol insonni shakllantirish bugungi jamiyatimiz oldida turgan dolzarb masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Hozirgi maktab o'rindiqlarida o'tirgan yosh avlod ertaga bizning qo'limizdan ishimizni oladigan, hayotimizni davom ettirib, o'zidan keyingi avlodga yetgazuvchi vorislarimiz, O'zbekiston buyuk kelajagining egalaridir. Barkamol avlod haqida so'z borganda, davlat ta'lim standartlarini, o'quv dasturlari va o'quv adabiyotlarini takomillashtirish. Oliy va o'rta maxsus ta'lim, umumta'lim tizimida ta'lim yo'nalishlari va mutahassisliklarini bugungi kun talabalari nuqtai nazaridan qayta ko'rib chiqish zarur. Shuningdek, o'quv jarayoniga yangi axborot va pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish, bolalarimizni komil inson etib tarbiyalashda jonbozlik ko'rsatadigan o'qituvchi va domlarga e'tiborimizni yanada oshirish, qisqacha aytganda, ta'lim tarbiya tizimini sifat jihatidan butunlay yangi bosqichga ko'tarish diqqatimiz markazida bo'lishi darkor. Shu sababli zamon talablariga to'liq javob beraoladigan pedagogik texnologiyalarni barcha fanlarga, xususan, matematika darslarida ham joriy qilish ishlari hozirgi davr talabidir. Ma'lumki 1-sinfqa qabul qilinib, maktab ostonasida ilk qadam qo'ygan bolaning faoliyatda o'yin asosiy o'rinni egallaydi. O'yin ularning eng sevimli mashg'uloti bo'lib, ular har qanday mashg'ulotni o'yin bilan uyg'unlashtirishga harakat qiladi. Shunday ekan o'qituvchi o'quvchi faoliyatidan ularning sevimli mashg'uloti – o'yinni siqib chiqarmasdan, undan maqsadga muvofiq foydalanish bilan ta'lim jarayonining samaradoligini oshirishi maqsadga muvofiqdir. O'yin bola hayotining uzviy qismidir. O'yin orqali bola atrof – muhit, tabiat hodisalari, manzaralar, buyumlar o'simliklar hayvonlar dunyosi bilan tanishadi. O'quvchilarning aqliy va jismoniy faoliyatini tashkil qilishda didaktik o'yinlar alohida o'rin egallaydi. Matematika darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish o'quvchilar zehnini o'stirish, tez hisoblash ko'nikmalarini oshirishda muhim ahamiyat ega. Didaktik o'yinlar jarayonida o'quvchilar o'yin qoidalariga rioya qilishga o'rganadilar, inoqlik hissi, dunyoqarashlari shakllanib boradi. Ta'lim jarayonida didaktik o'yinlar o'quvchilarning xususiyatlariga ko'ra tashkil etilishi kerak. Bu esa ularga bilim berishni yengillashtiradi, o'quvchilarni toliqtirmaslik imkonini beradi. Didaktik o'yinlar 2 xil tasnifga egadir. Didaktik o'yinlarni xilma – xil tashkil qilish mumkin. Qo'g'irchoqlar, o'yinchoqlar, rasmlar va tarqatmalar, turli geometrik shakildan ham foydalanish mumkin. Didaktik o'yinlar maqsadga ko'ra 4 omilni o'z ichiga oladi :

- 1.O'yinning vazifasi;
- 2.O'yinning harakati;
- 3.O'yinning qoidasi;
- 4.O'yinning yakuni.

Har bir didaktik o'yinni boshlashdan oldin o'yinni qoidasi, mazmunini, yakunini nimadan iborat ekanligi tushuntiriladi. O'quvchilar uni tushunib anglab shu asosida harakat qiladi. Didaktik o'yinlar tuzilishiga ko'ra 2 asosiy guruhga bo'linadi: syujetlirolli o'yin va o'yin – mashqlar. Syujetlirolli o'yin biror syujetga asoslanadi, ro'llarga bo'linadi, o'yin xarakteri va qoidasi bo'ladi. Masalan: "Kema marshrutini aniqla", "Telefo'n", "Telegraf", "To'p kimga beriladi?" kabilar. O'yin-mashqlarda faqat alohida o'yin elementi kiritgan bo'lib, yoki topishmoq, biror qoida yoki o'yinning biror harakati olinadi. Bunday o'yinlarga "Zanjir", "Jim", "Matematik estafeta", "Doiraviy misollar",

“Uychani to'ldir” kabilar kiradi. Bu tur o'yinlarni tashkil qilish oson, uni o'tgazishga kamroq vaqt ketadi, lekin o'quvchilarda syujetli-rolli o'yinlar o'yin-mashqlarga ko'ra ko'proq qiziqish uyg'otadi. O'yindagi o'quvchilarning o'quv – bilish faoliyatiga ko'ra o'yinlarni yana bir necha turga ajratish mumkin:

1.O'quvchi faqat ijrochi sifatida qatnashadigan o'yinlar: bunda o'quvchilar namunada ko'rsatilganidek harakat qiladilar. Masalan: “Naqsh tuzamiz” o'yini kabi.

2.O'tilgan bor mavzuni esga olib, takrorlashni talab qiladigan o'yinlar. Bunda masalan o'quvchilarning arifmetik amallarni bajarish yuzasidan olgan bilim, ko'nikma va malakalari mustahkamlanadi. Bunday o'yinlarga “Matematik baliqchi”, “Eng yaxshi uchuvchi”, “Parashutni qo'ndir” o'yinlar kiradi. Biror bir narsani o'zgartirish bilan bog'liq bo'lgan o'yinlar. Bunday o'yinlarda o'quvchilar berilgan masala va misolni ularga mantiqiy bog'liq bo'lgan boshqa masala va misol bilan Bunday o'yinlarda o'quvchilar berilgan masala va misolni ularga mantiqiy bog'liq bo'lgan boshqa masala va misol bilan almashtiradilar. Masalan; “Matematik estafeta”, “Zanjir”, “Doiraviy misollar”, ya'ni bunday o'yinlarga o'z-o'zini va bir-birini nazorat qilishga o'rgatuvchi o'yinlar ham kiradi: “Nazoratchilar”, “Bilmasvoyni tekshir” va hokazo.

Matematika darslari xususiyatdan kelib chiqib, o'yin- musobaqalarni va olimpiada o'yinlarini ham ajratish mumkin. Musobaqa-o'yinda topshiriqlarni bajarishning tezligi va to'g'riligi e'tiborga olinsa, olimpiada o'yinlarida topshiriqning mazmuni, bajarilish sifati birinchi o'ringa qo'yiladi. Didaktik o'yinlar bolaning his- tuyg'usiga ta'sir etib, unda o'qishga ijobiy munosabat va qiziqish xislatini tarkib toptiradi. Bolalar o'yinda zo'rmamnuniyat bilan ishtirok etadilar. O'yin boshlanishini sabrsizlik bilan kutadilar, ularning ongida beixtiyor ertangi o'quv kunining quvonchli manzarasi gavdalanadi. Har bir didaktik o'yinda ko'pchilik bolalar yoki butun bir sinf o'quvchilari ishtirok etadi. Masalan, “Doiraviy misollar” o'yinida hamma bolalar masala yechadi. “Zanjircha” da 10 nafar, “Do'koncha”da 8 – 12 nafar bola, “Narvoncha”da esa hamma o'quvchilar masala yechadilar. Bundan tashqari, o'yin jarayonida hatto bolalardan ba'zi birlari ishtirok etmasa ham, ular o'yinda imo-ishoralar bilan qatnashadilar. Masalan, ko'zlarini yumib, kim necha marta taqillatganini tinglaydilar. “Eng yaxshi hisobchi”, “Kim aniqroq va tezroq kabi o'yinlarda o'z o'rtoqlarining misolni qanchalik to'g'ri- noto'g'ri yechayotganlarini kuzatib boradilar. Bu esa oqituvchiga o'quvchi faoliyatiga individual munosabatda bo'lish imkonini beradi. Didaktik o'yinlar kuzatuvni, o'xshashlik va farqlarni aniqlash qobiliyatini rivojlantiradi, fikrlashni, e'tiborni va tasavvurni yaxshilaydi. Dars jarayonida qo'llash darslarning qiziqarli va tushunarli bo'lishini ta'minlaydi.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. “Pedagogik texnologiya asoslari”. J.G'.Yoldoshev, S.A.Usmonov. Toshkent 2004-y
2. N.U.Bikboyeva, E.Ya.Yangiboyeva va boshqalar, “Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi”, T.: “O'qituvchi”, 2005;
3. Jumayev M.E., Tadjiyeva Z.G'. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi. OO'YU uchun darslik, Toshkent, “Fan va texnologiya”, 2005
4. Bikbayeva N.U., R.I.Sidelnikova, G.A.Adambekova. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodi-kasi. O'rta maktab boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma, Toshkent, “O'qituvchi”, 1996, 75-bet